

NUS.10 | Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar

1. Las scholaras ed ils scholars san mussar interess per auters e gidar a concepir la cuminanza.

renviaments
FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
AS - Independenza ed agir social [9]

Cuminanza e conflicts

NUS.10.1

Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san describer experientschas dal viver ensemen cun auters e formular pussaivladads per ina convivenza gartegiada (p.ex. prender resguard, festegiar ensemen).	
	b	» san formular tenor instrucziun en conflicts agens basegns e sensaziuns e percepir quels dad auters. reglas da discurs, mobing	
	c	» san far propostas per schliar conflicts a moda gista e sa tegnair vi da cunvegnas. reglas da classa, contract	
2	d	» san proponer e realisar en la classa activitads che promovon la cuminanza sco era surpigliar cunresponsabladad per il bainesser da tuts (p.ex. urden en la stanza da scola, ir enturn in cun l'auter cun respect).	
	e	» emprendan da schliar conflicts a moda correcta e gista e san applitgar differentas strategias (p.ex. mediaziun, votaziun, consens).	
	f	» san sa metter en la situaziun d'auters umans e respectar lur sentiments, basegns e dretgs e s'engaschar per els (p.ex. en cas da dispita, mobing).	
► Cumpetenza consecutiva: ERC.5.4, ERC.5.6			

2. Las scholaras ed ils scholars san tgirar amicizias e relaziuns e reflectar davart talas.

renviaments
AS - Lingua e comunicaziun [8]
AS - Independenza ed agir social [9]

Amicizia

NUS.10.2

Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san raquintar d'amicizia ed exprimer amicizia cun plects, cun segns sco era cun agir.	
	b	» san describer caracteristicas d'amicizia (p.ex. affecziun, interess cuminaivels) e reflectar davart atgnas aspectativas.	
2	c	» san arranschar amicizia era en situaziuns da conflict ed en cas d'interess cuncontracurrents (p.ex. sa reconciliar, resguardar differentes interess).	
	d	» san describer qualitats d'amicizia e d'amur (p.ex. affecziun, confidenza, egualitad dals dretgs).	
	e	» s'occupan dal connex d'amicizia, amur e sexualitad.	
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.3			

3. Las scolaras ed ils scolars san chapir funcziuns fundamentalas d'instituziuns publicas.		renviaments
<i>Instituziuns publicas</i> NUS.10.3 Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a	» san dir ils nums d'incumbensas (p.ex. uffizis en classa) ed ordinar quels a la funcziun correspondent.
	b	» san numnar e differenziar uffizis e funcziuns en la vischnanca (p.ex. polizist/-a, pompier/-a, selvicultur/-a, cusseglier/-a communal/-a).
	c	» san numnar instituziuns ed indrizs publics en la vischnanca e chapir lur funcziun (p.ex. ospital, scola, pompieri, dismessa da rument, dretgira).
2	d	» san descriver la differenza tranter la sfera privata e publica (p.ex. differenza tranter reglas en famiglia e leschas sco in scumond da traffic). sfera publica e privata
	e	» san identifitgar posts responsabels per dumondas e giavischs (p.ex. la persuna d'instrucziun, il mainascola, il pedel/la pedella da la scola, l'autorità communal).
	f	» san attribuir incumbensas specificas d'ina vischnanca als ressorts d'ina vischnanca e declarar co ch'els sa cunfan in cun l'auter (p.ex. rumida da la naiv, providiment d'aua). ressort, vischnanca
	g	» san declarar a maun d'in exempel la cooperaziun da differents secturs parzials dal stadi (p.ex. polizia e dretgira).
► Cumpetenzas consecutivas: STS.8.1		

4. Las scolaras ed ils scolars san chapir la relaziun da pussanza e dretg en il temp preschent ed en il temp passà.		renviaments FSP - Politica, democrazia e dretgs umans AS - Independenza ed agir social (9)
<i>Pussanza e dretg</i> NUS.10.4 Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a	» san chapir ils tratgs essenzials dal princip da la procedura da decisiun e l'applitgar en classa (p.ex. bistgetta u sort, unanimitad, autoritad, delegaziun, mediaziun). maioritad, arbiter
	b	» san decider cun responsabladad davart auters (p.ex. esser schef/-fa) e sa tegnair vi da directives en il team.
	c	» san identifitgar a maun da situaziuns exemplaricas (p.ex. or da l'istorgia, da paraulas, dal mintgadi), tgi che exequescha pussanza e co ch'i po vegnir fatg frunt a l'abus da pussanza. pussanza
	d	» san metter sancziuns en in connex cun reglas ch'èn stadas enconuschentas ordavant. princip: il chasti per in surpassament duai esser enconuschent ordavant
2	e	» san reflectar davart l'adequatezza da sancziuns en cas da surpassaments da reglas. princip da l'adequatezza

renviaments		
●	f	» san declarar la repartiziun da pussanza a maun d'in exempel istoric (p.ex. Egipta antica, Imperi roman, constituiziun da la mastergnanza) e differenziar models da pussanza. monarchia, democrazia
	g	» san identifitgar la via d'ina societad da dretg da famiglia ad in dretg territorial cun emprims concepts d'in stadi da dretg (p.ex. Confederaziun da la Svizra centrala). Patg federal 1291
■	h	» san mussar a maun d'in exempel co che structurass statalas sa sviluppan (p.ex. Patg federal dal 1524, fusiuns da vischnancas). Confederaziun svizra dal 13. fin 15. tschientaner
	i	» san identifitgar a maun d'in exempel l'entretschament d'economia, politica e dretg (p.ex. Veglia Confederaziun e pass sur las Alps).
► Cumpetenzas consecutivas: STS.5.1, STS.8.1, STS.8.2, STS.8.3		

5. Las scolaras ed ils scolaras san formular agens giavischs sco era identifitgar process politics.		renviaments FSP - Politica, democrazia e dretgs umans AS - Independenza ed agir social (9)
<i>Cumpetenzas d'agir politics</i> NUS.10.5 Las scolaras ed ils scolaras ...		
1	a	» san s'engaschar per ils agens interess e percepir las pussaivladads per ina cundecisiun activa (p.ex. en il rudè da la damaun, en il cussegl da classa).
	b	» san s'engaschar substitutivamain per ils interess d'auters (p.ex. en il cussegl da scolaras). princip da la delegaziun
2	c	» san declarar process politics a maun d'in exempel actual.
	d	» san percepir a maun d'in process politic dals contorns las fasas e las pussaivladads da cooperar. definiziun d'in problem, furmaziun d'opiniun, tschertga d'ina soluziun, decisiun, valitaziun
■	e	» san numnar dretgs ed obligaziuns d'individis en nossa societad. obligaziun d'ir a scola, dretgs d'uffants
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.6, STS.3.3, STS.8.1, STS.8.2		